

ДЕН НА ОТВОРЕНИТЕ ВРАТИ В АДМИНИСТРАТИВЕН СЪД МОНТАНА

16.04.2026 година

*„Развитие на административното
правосъдие от създаването на
административните съдилища до
настоящия момент”.*

Въведение

Административното правосъдие е ключов елемент от правовата държава, тъй като осигурява съдебен контрол върху дейността на административните органи. След демократичните промени през 1989 г. и приемането на Конституцията от 1991 г., административното правораздаване в България претърпява дълбока реформа, която кулминира със създаването на самостоятелни административни съдилища и приемането на Административнопроцесуалния кодекс (АПК).

Развитието след 2006–2007 г. е свързано не само със структурна реформа, но и с последващи изменения в процесуалната уредба, насочени към повишаване на ефективността, ускоряване на производствата и уеднаквяване на съдебната практика.

Административното правосъдие представлява самостоятелен дял от съдебната система, чиято основна функция е да осигурява съдебен контрол върху актовете и действията на административните органи. Неговото развитие е пряко свързано с принципите на правовата държава, разделението на властите и защитата на правата и законните интереси на гражданите и юридическите лица.

В България административното правосъдие преминава през няколко исторически етапа – от първоначалното му изграждане след Освобождението, през периоди на ограничаване и централизиране, до съвременната му модерна уредба след създаването на административните съдилища през 2007 г.

Начало и развитие до 1944 г.

След Освобождението през 1878 г. българската правна система възприема европейския модел на правовата държава. Конституцията от 1879 г. (Търновската конституция) не предвижда изрично административни съдилища, но поставя основата на съдебния контрол върху администрацията.

Със Закона за административното правосъдие от 1912 г. се създава Върховен административен съд (ВАС), който упражнява контрол за законосъобразност върху административните актове.

Той функционира като специализиран съдебен орган, независим от изпълнителната власт. Това поставя България сред държавите с развита система на административно правосъдие по европейски образец.

Периодът 1944 г.–1989 г.

След 9 септември 1944 г. настъпват съществени промени в държавното устройство. С установяването на социалистическия модел се ограничава принципът на разделение на властите.

През 1948 г. Върховният административен съд е закрит.

Контролът върху административните актове се осъществява в рамките на общите съдилища и чрез вътрешно-административен контрол. Административното правосъдие губи своята самостоятелност, а възможностите за съдебна защита срещу административни актове са значително стеснени.

Възстановяване на административното правосъдие след 1991 г.

С приемането на Конституцията на Република България от 1991 г. се възстановява принципът на разделение на властите и съдебният контрол върху администрацията. Чл. 120 от Конституцията предвижда, че съдилищата осъществяват контрол за законосъобразност върху актовете и действията на административните органи.

През 1996 г. е възстановен Върховният административен съд. Първоначално административните дела се разглеждат от общите съдилища (окръжни и Върховен административен съд като касационна инстанция), което създава известни затруднения поради липсата на специализация.

Създаване на административните съдилища (2007 г.)

С приемането на АПК (обн. ДВ, бр. 30 от 2006 г., в сила от 12.07.2006 г., а относно административните съдилища – от 01.03.2007 г.) се поставя основата на съвременната система на административно правосъдие.

Основни нововъведения:

Създаване на 28 административни съдилища като първа инстанция;

ВАС като касационна инстанция;

Уредба на оспорването на индивидуални, общи и нормативни административни актове;

Въвеждане на пълна съдебна проверка за законосъобразност;

Регламентиране на защита срещу мълчалив отказ и мълчаливо съгласие;

Подробна уредба на изпълнението на административните актове.

АПК заменя дотогава действащия Закон за административното производство (ЗАП) и систематизира материята в единен процесуален кодекс.

Съществен етап в развитието на административното правосъдие е приемането на Административнопроцесуалния кодекс (АПК), влязъл в сила през 2006 г., и създаването на 28 административни съдилища от 1 март 2007 г.

С това се изгражда двуинстанционно административно производство:

Първа инстанция – административните съдилища по места;

Касационна инстанция – Върховният административен съд.

Тази реформа осигурява:

специализация на съдиите;

по-ефективна и бърза защита на гражданите;

по-голяма независимост и професионализъм в административното правораздаване;

уеднаквяване на съдебната практика.

Развитие след 2007 г.

След създаването на административните съдилища се наблюдават няколко основни тенденции:

Разширяване на обхвата на съдебния контрол

Съдебният контрол обхваща все повече категории административни актове, включително индивидуални, общи и нормативни административни актове, както и мълчалив отказ.

Влияние на правото на Европейския съюз

След присъединяването на България към ЕС през 2007 г. административните съдилища започват активно да прилагат правото на ЕС и практиката на Съда на Европейския съюз. Това засилва ролята им в защитата на правата на гражданите и бизнеса.

Електронизация и модернизация

Въвеждането на електронно правосъдие, електронно връчване и онлайн достъп до съдебни актове повишава прозрачността и ефективността на административното правораздаване.

Засилване на съдебната защита

Съдилищата все по-активно упражняват контрол върху актовете на органи като НАП, КЗК, КФН, органите по обществени поръчки и други регулаторни органи. Това укрепва доверието в съдебната система.

Основни изменения в АПК през годините

- **Изменения, насочени към ускоряване и процесуална дисциплина**

В периода 2008–2016 г. са направени изменения, целящи:

- ограничаване на възможностите за процесуални злоупотреби;
- въвеждане на по-кратки срокове в определени производства;
- прецизиране на правилата за допустимост на жалбите;
- засилване на ролята на съда в процесуалното ръководство.
- Разширени са и възможностите за прекратяване на недопустими или неоснователни жалби в по-ранен етап.

- **Съществени изменения през 2017–2018 г.**

Това е един от най-значимите етапи в развитието на АПК.

Сред основните промени са:

- Ограничаване на касационното обжалване в определени категории дела;
- Въвеждане на по-високи държавни такси за някои производства;
- Промени в подсъдността – част от делата срещу актове на централни органи бяха концентрирани в Административен съд – София-град;
- Прецизиране на правилата относно спирането на изпълнението на административните актове.

Тези изменения предизвикаха сериозен обществен и професионален дебат, тъй като бяха възприети от част от правната общност като ограничаване на достъпа до съд. Впоследствие част от текстовете бяха обект на контрол за конституционност.

- **Влияние на правото на ЕС и изменения във връзка с европейските изисквания**

След 2007 г. и особено през последното десетилетие, измененията в АПК са повлияни от: необходимостта от ефективна съдебна защита по смисъла на правото на ЕС; практиката на Съда на Европейския съюз; изискванията за бързина при дела, свързани с обществени поръчки, конкуренция, европейски фондове и др. В редица случаи се въвеждат специални съкратени производства, особено при дела с обществен интерес или с европейско финансиране.

- **Електронно правосъдие и дигитализация**

През последните години АПК беше изменен с цел:

- въвеждане на електронно връчване;
- подаване на жалби и доказателства по електронен път;
- използване на Единния портал за електронно правосъдие;
- електронни призовки и съобщения.

Тези промени имат за цел да ускорят процеса, да намалят административната тежест и да повишат прозрачността.

- **Промени относно тълкувателната дейност и уеднаквяване на практиката**

Засилена е ролята на Върховния административен съд при:

- постановяване на тълкувателни решения;
- уеднаквяване на противоречива практика;
- гарантиране на еднакво прилагане на закона.

Това допринася за стабилност и предвидимост в административното правораздаване.

Тенденции в развитието на административното правосъдие

❖ Специализация и професионализация

Създаването на административните съдилища доведе до натрупване на висока експертиза в области като данъчно право, обществени поръчки, устройство на територията, конкуренция и регулаторен контрол.

❖ Разширяване на съдебната защита

Развита е практиката по защита срещу бездействие на администрацията, по дела за достъп до обществена информация, екологични спорове и др.

❖ Баланс между достъп до съд и процесуална икономия

Част от измененията в АПК се стремят да намерят баланс между гарантиране на правото на защита и ограничаване на злоупотребни с процесуални права.

Актуално състояние и предизвикателства

Към настоящия момент административното правосъдие в България функционира като стабилна, двуинстанционна система. Въпреки това съществуват предизвикателства:

- ✓ натовареност на някои съдилища (особено Административен съд – София-град);
- ✓ необходимост от допълнителна дигитализация;
- ✓ нужда от по-нататъшно уеднаквяване на практиката;
- ✓ съобразяване с постоянно развиващото се право на ЕС.

Значение на административното правосъдие в съвременната правова държава

Днес административното правосъдие е основен гарант за:

- защита на правата и свободите на гражданите;
- законосъобразност в дейността на администрацията;
- равновесие между изпълнителната и съдебната власт;
- утвърждаване на принципа на правовата държава.

То играе ключова роля в контрола върху публичната власт и в осигуряването на прозрачност и отчетност на административните органи.

Заклучение

Развитието на административното правосъдие в България преминава през периоди на възход, прекъсване и възстановяване. От създаването на Върховния административен съд през 1912 г., през неговото закриване в социалистическия период, до възстановяването му и създаването на специализирани административни съдилища през 2007 г., системата постепенно се утвърждава като независим и ефективен механизъм за защита срещу незаконосъобразни действия на администрацията.

От създаването на административните съдилища през 2007 г. до днес административното правосъдие в България претърпява динамично развитие. Чрез измененията в АПК законодателят търси баланс между ефективност, бързина и гарантиране на правото на съдебна защита.

Днес административното правосъдие представлява утвърден механизъм за контрол върху изпълнителната власт и съществен гарант за защита на правата на гражданите и юридическите лица, като развитието му продължава под влияние на европейските стандарти и нуждите на съвременното общество.